

Josep Maria Antentas: Kataloniens beslut

[Artikel som ursprungligen publicerades i Jacobin, 30 september 2017. Här översatt från International Viewpoint, 2 oktober 2017. Josep Maria Antentas är medlem i redaktionen för tidskriften Viento Sur. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Den 1 oktober höll Katalonien en folkomröstning om sin självständighet. Denna omröstning hade utlysts av den katalanska regeringen men förbjudits av den spanska författningsdomstolen, och var kulmen på en fem år lång konfrontation utan motstycke mellan de katalanska och spanska institutionerna.

Sedan självständighetsprocessen inleddes med en massdemonstration den 11 september 2012, Kataloniens nationaldag, har rörelsen vuxit till en ihärdig politisk och samhällelig kraft som kunnat organisera massprotester varje år sedan dess. Denna utveckling har helt klart oroat högerregeringen i Madrid, som nu försöker använda varje tänkbar förtryckande taktik för att hindra omröstningen från att äga rum.

1 oktober är ett avgörande ögonblick för Katalonien, och ett bra tillfälle att erinra om den katalanska självständighetsrörelsens politiska bana, med alla dess möjligheter och begränsningar.

Den breda rörelsen

Den rörelse som bröt ut 2012 var resultatet av tre sammanhängande dynamiska krafter. För det första ogillade många katalaner den andra Aznarregeringens (2002-2004) aggressiva centralism, som gjorde den spanska nationalismen till kärnan i sitt politiskt kulturella arbete.

För det andra ifrågasattes den nya katalanska autonomiförfattning som det katalanska parlamentet antog 2005, när den kom till Madrid för godkännande. Det konservativa Folkpartiet (PP), som då befann sig i opposition, hävdade att lagen var icke konstitutionell, och författningsdomstolen förklarade 14 paragrafer för olagliga. Detta misslyckade försök att öka nationens suveränitet övertygade många katalaner om att de inte kunde reformera Spanien inifrån.

Slutligen fjärmade den ekonomiska krisen och övergången till en hård åtstramningspolitik Katalonien ännu mer från den spanska staten, och spädde på uppfattningen att Spanien hade misslyckats politiska och ekonomiskt. Spänningen mellan centralregeringen och de regionala administrationerna ökade när Madrid försökte dra fördel av krisen för att genomdriva en plan för förnyad centralisering, som bland annat skulle skära ner på den regionala regeringens offentliga utgifter.

I Katalonien uttrycktes missnöjet med åtstramningspolitiken och det hemliga samförståndet mellan de ekonomiska och politiska eliterna först i 15M-rörelsen. Men även om den riktades mot åtstramningarna, så kunde självständighetsrörelsen också utnyttja missnöjet med den ekonomiska situationen och erbjöd ett konkret förslag – självständighet från Spanien – som en utväg ur den

rådande situationen.

2012 organiserade Katalanska nationalförsamlingen (ANC) en demokratisk rörelse uteslutande kring kravet på självständighet. ANC växte snabbt till en massorganisation med avdelningar över hela Katalonien, och blev rörelsens obestridda ledande organisation. Som ett resultat av att den bara riktade in sig på självständighet har ANC varken kritiserat åtstramningspolitiken eller föreslagit ekonomiska förändringar. Istället samlar sig den breda självständighetsrörelsen kring en gemensam identitet – ”Vi katalaner måste enas eftersom vi har gemensamma intressen” – och önskan att ha en egen stat – ”Utan en stat går det inte att göra något”.

Vänsteranhängare fullbordade denna inriktning på nation och stat med ett stadielperspektiv som krävde självständighet först och en förändrad ekonomisk och social politik senare. Men detta sätt att närma sig frågan bortser från det faktum att den som kontrollerar övergångsprocessen avgör vad som kommer senare. Dagens eftergifter och avmobiliseringar kan inte tas igen imorgon.

Denna insikt är särskilt viktig i fallet Spanien, eftersom talet om ”först självständighet och sedan resten” är väldigt lik den retorik om ”först demokrati och sedan sociala rättigheter” som vänstern accepterade under övergången efter Franco. Denna lära rättfärdigade eftergifter som vänstern aldrig hämtade sig från. Det är en påminnelse om att alla rörelser som grundas på ett gemensamt krav måste utnyttja det rätta ögonblicket, men det som den inte kan erövra idag kan den heller inte garantera. Självständighetsrörelsens upphöjande av nationen och staten liksom dess stadietaktik har skapat allvarliga strategiska problem. Men med detta sagt skulle självständighet direkt konfrontera de institutionella ramar som upprättades 1978. För de som kämpar mot den nyliberala kapitalismen måste denna utvärderingen av rörelsen bli utgångspunkten för varje strategisk analys.

Rörelsens sociala bas

Självständighetsrörelsen skärs tvärs igenom klass- och generationslinjer, men domineras av medelklassen och unga. Storbourgeoisien har ända från början gått mot självständighetsprocessen, och har konsekvent försökt hindra den bakom scenen. Den traditionella arbetarklassen – historiskt invandrare som kom till Katalonien från södra Spanien på 1960-talet – har varit mindre inblandad.

Vi kan förklara den traditionella arbetarklassens frånvaro med två olika men sammanhängande fenomen: med att denna klass inte identifierar sig med den katalanska nationella frågan, och med arbetarrörelsens sönderfall. Arbetarna i Katalonien är splittrade i frågan om självständighet och en betydande del av dem ser inte en självständig stat i framtiden.

En av självständighetsrörelsens paradoxer är att den dominerande politiska kraften ända sedan den uppstod har varit den katalanska nationalistiska högern, Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), även om den ingalunda kontrollerade rörelsen totalt. CDC är historiskt det parti som har representerat storkapitalet, och det trots det sistnämndas motstånd mot självständighet. CDC kom 1980 till makten under ledning av Jordi Pujol, som inledde en lång period av konservativ nationalistiskt herravälde och avslutade den föregående perioden då katalanismen främst dominerades av progressiva strömningar.

På 1960- och 1970-talen samarbetade rörelserna för katalanska nationella krav och för arbetarnas

rättigheter, eftersom de kämpade mot en gemensam fiende, Francos diktatur. Arbetarrörelsen – i synnerhet dess viktigaste illegala organisation, det kommunistiska Kataloniens förenade socialistparti (PSUC) – grundade i själva verket sin strategi på detta samarbete. De kämpade för att ena den katalanska arbetarklassen kring en nationell identitet, och övertygade med framgång arbetare av spanskt ursprung att omfatta nationella krav.

Under övergången efter Franco samlade Pujol medelklasserna genom att kombinera ett måttfullt nationalistiskt och demokratiskt projekt med sina felfria Francofientliga vitsord. Som ett resultat av det kunde han framställa sig som garant för lugna politiska förändringar, besegra vänstern och erövra en politisk hegemoni som skulle vara i mer än två decennier. Hans pragmatiska förhållande till den spanska regeringen, strävan att öka det katalanska inflytandet inom den spanska politiken och hans kulturella nationalism enade hans medelklassbas. På 1990-talet och under det nya millenniets första decennium hårdnade denna politik av gradvisa förändringar när CDC försökte stärka det katalanska självstyret i förhoppningen om att förbättra nationens ställning inom världsekonomin. När självständighetsrörelsen bröt ut hade president Artur Mas (Pujols efterträdare) inget annat val än att leda den.

Sedan dess har den ekonomiska och affärsvärlden till stor del tagit politiskt avstånd från CDC, som trots det fortsätter att företräda deras klassintressen. Under de fem år de har suttit i regeringen har högnationalisterna drabbats av en allvarlig tillbakagång till förmån för den till självständighet positiva centern-vänstern kring Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Det tvingade CDC att 2016 lansera partiet på nytt under namnet Partit Demòcrata Europeu Català (PDECAT).

Från folkomröstning till avskiljande och tillbaka

Ända från början har självständighetsrörelsen kämpat för en folkomröstning, men den spanska regeringen har systematiskt sagt nej till denna begäran. Centralregeringen förnekar i själva verket att debatten överhuvudtaget är legitim.

Det återspeglar vilken karaktär den centraliserade spanska staten och den politiska regim som uppstod ur 1978 års konstitution har. Den nationella frågan – och inom den den katalanska frågan – blev en av övergångens hetaste frågor, i synnerhet för diktaturens arvtagare och armén, som övervakade skapandet av den nya konstitutionen.

Under denna period krävde de katalanistiska partierna att det skulle återupprättas en självstyrande regering inom ramen för Spaniens demokratiska omvandling. Även om den nya konstitutionen använde den tvetydiga termen ”nationaliteter” för att beskriva Kataloniens, Baskiens, Galiciens och Andalusiens speciella särdrag, så erkände den inte statens multinationella natur eller de ingående nationernas rätt till självbestämmande. Två paragrafer slog i själva verket fast ”den spanska nationens oupplösliga enhet, alla spanjorers gemensamma och odelbara fosterland”.

I praktiken innebar det en betydande politisk och administrativ decentralisering, begränsad av strikta juridiska ramar som författningsdomstolen har tolkat på ett alltmer restriktivt sätt. 2012 tillkännagav den katalanska regeringen att den skulle hålla en folkomröstning om självständighet, och i december 2013 bestämdes datum för denna till 9 november 2014. När den spanska

författningsdomstolen förbjöd omröstningen döpte den katalanska regeringen om folkomröstningen till en halvofficiell konsultation av folket, som juridiskt definierades som en ”deltagande process”. Denna strategi undvek både en kapitulation och en direktkonfrontation med centralstaten. Den spanska regeringen kunde inte förhindra denna massiva demokratiska demonstration för självständighet, men självständighetsrörelsen kunde inte upphöja omröstningen till en bindande lag.

Folkomröstningen 2014 fick ett tvetydigt resultat. För det första gjorde dess hybridkaraktär det till en viktig händelse men utan bindande politiska konsekvenser. Omröstningen visade att självständighetsrörelsen hade fått hegemoni men ändå saknade en överväldigande parlamentarisk majoritet. Självständighet vann enkelt (1.861.753 av totalt 2.305.290 röster) men segern blir mindre imponerande om vi betänker att nästan tre gånger så många personer – 6,2 miljoner – hade rätt att rösta (den katalanska valmanskåren består av 5,2 miljoner, men vid detta tillfälle tilläts personer över 16 år och 900.000 utländska invånare att rösta). 9 november fick Katalonien hålla en folkomröstning utan att göra det – och inte göra det samtidigt som det ändå hävdar att det har gjort det. Trots att den utgjorde en obestriddlig politisk och social framgång blev den således ett allvarligt strategiskt misstag, eftersom den tvingade självständighetsrörelsen att följa en felaktig färdplan.

Efter omröstningen beslöt de krafter som var för självständighet att omvandla regionalvalen 2015 till en folkomröstning om självständighet. Sedan den nya regeringen hade bildats inledde de en 18 månader lång avskiljningsprocess som skulle göra Katalonien självständigt från den spanska staten. Denna plan hade en oöverstiglig inre motsättning: samma rörelse som inte vågade trotsa det juridiska förbudet mot folkomröstningen 2014 försökte nu åstadkomma något som krävde större mobiliseringar och en direkt konfrontation med staten som den just hade backat från.

Efter en improduktiv tvåårig omväg återvände regeringen och självständighetsrörelsen till sist till utgångspunkten: att det krävdes en folkomröstning om självständighet som en katalysator för en demokratisk konfrontation – det vill säga sanningens ögonblick för 1 oktober.

Den katalanska vänstern

Catalunya en Comú, det katalanska parti som leds av Barcelonas borgmästare Ada Colau, har tagit avstånd från omröstningen den 1 oktober, även om det uppmanar den centraliserade staten att gå med på att hålla en laglig folkomröstning. Colaus parti har entydigt fördömt det statliga förtrycket men sitter fast i en passiv inställning.

Partiet beslutade att delta i tilldragelsen den 1 oktober men betraktar det mer som en mobilisering än en folkomröstning. Följaktligen kräver Catalunya en Comú en ny folkomröstning med bindande resultat, överenskommen av både de spanska och katalanska regeringarna.

Denna ståndpunkt har allvarliga problem: för det första bör vi skylla bristen på garantier – för att inte nämna de juridiska och förfaringsmässiga osäkerheterna – på den spanska regeringens förtryck, som har tvingat den katalanska regeringen att agera okonventionellt.

För det andra verkar Catalunya en Comú skilja omröstningsresultatet från de politiska förhållanden som kommer att existera påföljande dag: att planera en bindande folkomröstning kommer bara att bli möjligt om den spanska regeringen förlorar eller betalar ett högt politiskt pris. Slutligen, även

om partiet beslutade att delta, så uppmanade det inte öppet till massdeltagande och uppmuntrade inte heller folk att rösta, och behöll på så sätt sin låga profil. Podem, Podemos' katalanska gren – som inte ingår i Catalunya en Comú, även om de två troligen kommer att göra någon sorts parlamentarisk överenskommelse – bildades i samband med att det nationella partiet växte efter EU-valen 2014. Men dess grundare funderade inte på hur partiet skulle passa in i Katalonien, speciellt avseende självständighetsprocessen och den nationella frågan.

Ända sedan partiet bildades har det centrala partiets spanska ledning arbetat för att konsolidera ett spanskt politiskt projekt, och det krockar med den politiska situationen i Katalonien och den katalanska nationella frågan, och försvagar partiets möjligheter där. Det som fick Podemos att hamna i den politiska kartans centrum i övriga Spanien knuffade det på sätt och vis delvis till marginalen i Katalonien.

Men Podem har till slut gått med på att försvara deltagande i folkomröstningen den 1 oktober, en utfästelse som går långt utöver vad Pablo Iglesias skulle önskat. Podemos' ledare står i själva verket närmare Catalunya en Comú än sin egen partiavdelning i Katalonien. Podem anser inte folkomröstningen den 1 oktober vara bindande och intar en ståndpunkt mot självständighet, men den har bestämt anslutit sig till de som försöker hålla folkomröstningen mot den spanska regeringens vilja.

Under tiden har det bildats en antikapitalistisk flygel inom självständighetsrörelsen, kring Candidatures d'Unitat Popular (CUP).

Under 1980-talet växte det bland unga och inom den icke parlamentariska vänstern fram en självständighetssträvan, som konsoliderades på 1990-talet. Den spelade en viktig roll under de sociala aktiviteterna men var politiskt marginell fram till 2000-talet, då radikala kandidater som var för självständighet började erövra platser i lokala råd. CUP kom in i det katalanska parlamentet för första gången 2012, med 3,4% av rösterna och tre parlamentsledamöter. Tre år senare ökade deras andel till 8,2% och tio platser.

Under de senaste fem åren har CUP kombinerat sitt engagemang i självständighetsprocessen med ett antikapitalistiskt program. Men de har till största delen verkat inom självständighetsrörelsens ramar, och har inte lyckats koppla ihop sin antikapitalistiska uppfattning med strategiska krav som skulle ha gjort att de hade kunnat nå nya sociala skikt och hjälpt till att omdefiniera en del av den breda rörelsens mål. Under denna period gjorde CUP två viktiga och sammanhängande misstag.

För det första försökte de inte bilda en allians med de vänstergrupper – som Podem och Catalunya en Comú – som avvisar självständighet men stöder rätten till självbestämmande. Om de hade gjort det så skulle de ha ritat om kartan över den katalanska vänstern. För det andra stödde de både den halvofficiella och icke bindande omröstningen den 9 november och det senare beslutet att omvandla valet 2015 till en folkomröstning och inleda en efterföljande självständighetsprocess.

CUP tog sig igenom sina interna svårigheter – ett resultat av sin felaktiga politiska linje – så gott de kunde, men de gjorde det med en verklig gräsrotsdemokrati som står i bjärt kontrast till Podemos auktoritära omröstningar. Och 2016 spelade de en avgörande och positiv roll för att lägga om rörelsens kurs i riktning mot en ny folkomröstning.

Enhet, inte uppdelning

Debatten om självständighet har handikappat den katalanska vänstern, och av det skälet har en djup konflikt utvecklats inom den. Förvånansvärt nog försökte nästan ingen formulera en strategisk överenskommelse mellan de två sidorna, anhängarna av självständighet och de som är för rätten till självbestämmande. En sådan allians kunde ha enats om att grunda den Katalanska republiken och inleda en konstituerande process utan att nödvändigtvis vara överens om den nya statens slutliga mål (självständighet eller en sorts federal allians med resten av den spanska staten).

Samtidigt har självständighetsrörelsen till stor del misslyckats att gå samman med 15M-rörelsens olika förgreningar. Det faktum att varken Catalunya en Comú eller CUP på allvar har funderat kring denna fråga är att skjuta sig själv i foten, och de brister som denna uppdelning har skapat hotar att cementeras i ständig oförmåga. Som ett resultat av det är den radikala vänstern i Katalonien splittrad, vilket ger centern-vänsterns ERC och den katalanska högern mer makt.

Detta misstag upprepas över hela Spanien. Den spanska vänstern har aldrig lyckats förstå den katalanska nationella frågan, och inte heller har den strategiskt knutit rörelsen till sitt eget projekt att omvandla Spanien. Denna underlåtenhet har varit uppenbar vid flera kritiska ögonblick under den spanska historien, inklusive upprättandet av den andra spanska republiken den 14 april 1931.

Den katalanska frågan var en av de centrala kontroverserna under denna process, och förfarandet när den katalanska autonomiförfattningen – som det spanska parlamentet röstade om den 9 september 1932 – skulle godkännas blev turbulent. Den andra republikens konstitution krävde en ”integrerad republik” som förblev ”förenlig med byarnas och regionernas oberoende”, något som krockade med de katalanska kraven.

Som Joaquim Maurín, det inortodoxa Arbetarnas Marxistiska Enhetspartiets (POUM:s) främste teoretiker, skrev var ”republiken inte ... federal utan integrerad, ett annat ord för odelad”. Han menade att den nya staten inte bara misslyckades att tillfredsställa katalanernas krav, utan också försvagade sin egen förmåga att bryta med den gamla monarkistiska centralistiska staten som kunde ha krossats om republiken hade varit federal.

Frågan om katalanskt självstyre uppstod återigen under övergången efter Franco. Då försvarade vänsterpartierna, inklusive PSOE, formellt rätten till självbestämmande. Men det var bara i ord, och vänstern, inklusive Spaniens kommunistiska parti (PCE), godtog en konstitution som uttryckligen förnekade det. Sedan dess har PCE och den valkoalition den lanserade 1986, Izquierda Unida (IU), försvarat rätten till självbestämmande på ett abstrakt sätt, som ett sätt att omvandla Spanien till en federal stat. De verkar inte erkänna att rätten till självbestämmande innebär rätt att avskilja sig. I sina plattformar från 2015 krävde både IU och Podemos en bindande folkomröstning om självständighet i Katalonien som en del av sin kamp för att konsolidera en ny politisk vänstermajoritet i hela Spanien. Men de har varit motvilliga att stöda den katalanska regeringens försök att hålla en ensidig folkomröstning innan en politisk majoritet för folkomröstning uppstår i det spanska parlamentet.

IU är inte för folkomröstningen den 1 oktober, och Podemos har samma ståndpunkt som sina allierade i Catalunya en Comú: de stöder omröstningen men erkänner den inte som en verklig

folkomröstning. Men kampen mellan den katalanska regeringen och den spanska staten – för att inte nämna det ökande förtrycket – har tvingat både IU och Podemos att fördöma regeringens auktoritära agerande. Den spanska vänstern bör fundera över hur den katalanska självständighetsrörelsens frammarsch påverkar det spanska politiska livet och samhället. Försvagar rörelsen den politiska regim som uppstod 1978? Eller hjälper den till att förstärka högerens reaktionära värderingar och herravälde utanför Katalonien?

Vi kan inte på något definitivt sätt besvara denna centrala fråga, men vi kan säga att vänstern måste kämpa för det första scenariot, vilket innebär att avvisa de spanska nationalistiska planerna och deras reaktionära retorik. Ju mer vänsterkrafterna ger efter för detta resonemang och ju mer de går på tå runt de kvistiga frågorna, desto mer låter de PP och dess skyddslingar utnyttja en katalansk självständighet som syndabock för sin egen sviktande legitimitet.

Spanska (och katalanska) federalistiska vänsterströmningar och självständighetsrörelser i Katalonien, Baskien och Galicien måste formulera en gemensam strategi som går mot 1978 års regim och det ekonomiska etablissemang. Det kräver en komplicerad dialektik mellan centrum och periferin som varken betraktar saker och ting utifrån den spanska politiska arenan eller låser fast sig i perspektivet att bara kämpa från periferin. Denna avgörande strategiska fråga verkar tyvärr varken intressera Podemos (frånsett vänsterströmningen Anticapitalistas) eller IU eller CUP och den breda självständighetsrörelsen.

De kommande utmaningarna

Det går inte att förhålla sig neutral under sammandrabbningen mellan den spanska staten och den katalanska regeringen. Å ena sidan förnekar den reaktionära och antidemokratiska centralregeringen rätten till självbestämmande och det grundläggande demokratiska kravet att få hålla en folkomröstning. Å den andra uttrycker detta demokratiska krav ett långvarigt missnöje med den spanska statens struktur. Regeringens försök till förtryck för att lamslå folkomröstningen är utan motstycke i omfattning och politisk betydelse. Den 6 september förbjöd författningsdomstolen Folkomröstningslagen och inledde ett slag mellan den spanska och den katalanska rättsstaten – en situation som vi kan definiera som dubbel institutionell legitimitet.

Efter beslutet blev alla aktiviteter avseende folkomröstningen olagliga. Civilgardet sökte igenom flera tryckerier efter kampanjmaterial och röstsedlar och gjorde razzior på medias högkvarter.

Den spanska allmänne åklagaren delgav stämningar till 712 katalanska borgmästare – av 947 – som officiellt hade uttryckt att de var villiga att organisera omröstningen. Den 20 september gjorde den spanska polisen en razzia på den katalanska regeringens högkvarter och arresterade 14 personer (som preliminärt frigavs efter att några dagar senare ha ställts inför domaren). Centralregeringen spärrade också den katalanska regeringens bankkonton. Och den 23 september tillkännagav den spanska regeringen slutligen att den tog kontroll över den katalanska polisen.

Utanför Katalonien har aktioner till stöd för folkomröstningen drabbats av förtryck. Exempelvis förbjöd en domare ett möte som skulle äga rum i en byggnad som ägdes av Madrids stadsråd. (Mötet kunde till slut hållas i en privat teater.)

1 oktober handlar inte längre bara om att det katalanska folket uttrycker sina åsikter. Det kommer att förbereda scenen för ett bredare demokratiskt slag om hur det ska gå för de institutionella ramar som skapades 1978, och som kan förstärkas eller försvagas, beroende på vem som vinner detta slag. Den spanska vänstern måste visa solidaritet med det katalanska folket och deras rätt att hålla folkomröstningen, men den katalanska vänstern har en speciell och komplicerad utmaning. För det första måste den kämpa för att besegra statsförtrycket och hålla folkomröstningen som planerat. För det andra måste den mobilisera för högsta möjliga valdeltagande.

Majoriteten av oppositionen erkänner inte folkomröstningens legitimitet och uppmanar till bojkott. Podem är det främsta undantaget: dess generalsekreterare försvarar omröstningen men driver en kampanj mot självständighet. Catalunya en Comú's ledare har förkunnat att de kommer att rösta men har ännu inte avslöjat hur. Men att försvara en "ja"-röst är det bästa strategiska valet, även för de som vill ha en frivillig federal samexistens mellan de katalanska och spanska folken. De som är för denna framtidsutsikt av en federation bör acceptera att den bara kan byggas på basis av en katalansk suveränitet. Resultatet är långtifrån garanterat, men ett sådant strategiskt "ja" skulle kunna utdela ett kraftigt slag mot 1978 års regim och släppa loss Kataloniens demokratiska möjligheter att skapa sig bättre politiska och sociala ramar. Det är just den strategiska utmaningen för framtiden.